

AZ EGYETEMI ÉS FŐISKOLAI PEDAGÓGIA- ÉS NEVELÉSTÖRTÉNETI JEGYZETEK ÉS PROGRAMMOK MEGVITATÁSA*

SZÉKELY ENDRÉNÉ Á. B. titkár bevezető előadása

A Szovjetunió Kommunista Pártja nemrégiben lezajlott történelmi jelentőségű XIX. kongresszusát a magyar dolgozók azzal ünnepelték, hogy még szorosabban felzárkózva Rákosi Mátyás pártja mögé, a mi öt éves tervünk döntő évének feladatait igyekeznek sikerrel megoldani és minden erejükkel teljesíteni.

Tervünk kulturális feladatainak, Pártunk kultúrpolitikájának a közoktatás területén való sikeres megvalósítása nemcsak abból áll, hogy számszerűleg teljesítjük az iskola fejlesztésére, a tanulók számának emelésére és a pedagógus káderek biztosítására kijelölt feladatokat, hanem elsősorban és lényegében abban, hogy *minőségileg* is eleget teszünk Pártunk és Kormányunk kultúrpolitikai intézkedéseinek. Ez a nevelőképzés területén azt jelenti, hogy olyan nevelőgárdát bocsátunk ki az egyetemekről és főiskolákról, amely képes megvalósítani a rá váró grandiózus feladatokat, mind eszmei-politikai felkészültség, mind szakképzettség, mind pedagógiai képzettség tekintetében. Ezt az egész főiskolai és egyetemi tanárképzés harmonikus rendszerének kell biztosítania. A magasszínvonalú tudományos képzés, a szaktárgyak alapos elsajátítása, a marxizmus-leninizmus beható ismerete mellett ebben a rendszerben elhatározó fontossága van a pedagógiai képzésnek, a marxista pedagógia-tudomány elsajátításának. Ezt a pedagógiaelőadó felé nem kell hangsúlyozni, de hangsúlyozni kell azok felé, akik a pedagógiát nem tartják tudománynak és minimálisra akarják szorítani a jövőendő tanárok pedagógiai tárgyainak óraszámát, hiszen a gyakorlatban ugyanis rájönnek, hogyan kell tanítani. Az ilyen lényegében liquidátori álláspontot és a neki megfelelő gyakorlatot a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága már 1936-ban hozott határozatában leleplezte és megbélyegezte, követelve a pedagógia-tudománynak jogaiba való visszaállítását. Még élesebben kell látniok a nálunk ilyen liquidátori álláspont felé hajlóknak nézeteik tarthatatlanságát Sztálin elvtárs korszakalkotó munkája fényénél, melyet a szocializmusban működő gazdasági törvények jellegéről írt, amelynek I. fejezetében »mélyreható módon kifejti és tovább-

* A Pedagógiai Állandó Bizottság 1952 október 25-i ankétjának anyagából

fejleszti a marxizmus felfogását a tudomány törvényeiről» (Fogarasi Béla: Sz. N. 1952. okt. 19-i számában).

Különösen fel kell hívni a figyelmét erre a természettudományok képviselőinek, akik a természetben ható objektív törvényszerűségek elismerése mellett nem fogadják el, hogy a társadalomtudomány és ezen belül a nevelés-tudomány törvényei szintén objektív folyamatok, szükségszerű összefüggések visszatükröződései. A sztálini műből levonható nagyjelentőségű következtetést Fogarasi elvtárs idézett cikkében így fogalmazza meg: »Látjuk tehát, hogy a törvények fennállásának és alkalmazásuknak, felhasználásuknak viszonya elvileg ugyanaz a természet és társadalom törvényeinél.« Világos, hogyha a természettudományok vizsgálta és felderítette objektív törvényszerűségek megismerése képessé tesz bennünket a nagy természetátalakító munkálatokra, a társadalomtudományok által vizsgált és felderített objektív törvényszerűségek ismeretében képes a szocializmusban az ember aktívan résztvenni ez objektív törvényszerűségeken alapuló társadalmi fejlődés előrevitelében, a szocializmus, majd a kommunizmus építésében.

A kommunizmus anyagi és szellemi, kulturális javak olyan bőségét jelenti, mely lehetővé teszi a »kinek-kinek szüksége szerint« elv megvalósulását. Éppen ezért a szocializmusból a kommunizmusba való átmenet idején, a sztálini ötéves tervek megvalósításában fontos helyet foglalnak el a kultúra, a nevelés kérdései. A kulturális forradalom megvalósítása, a régi nemzedékek átnevelése és az új nemzedéknek a proletárdiktatúra szellemében való nevelése a mi fejlődési szakaszunknak, a kapitalizmusból a szocializmusba való átmeneti szakasz-nak is központi kérdése. Ebben a szakaszban rendkívül megnő a nevelő és nevelés-tudomány jelentősége, következésképpen a nevelőképzés jelentősége is. Fontos feladat megvizsgálni, hogy nevelőképzésünk tartalmában, módszereiben és szervezeti felépítésében megfelel-e annak a felelősségteljes feladatnak, melyet pártunk és kormányunk kultúrpolitikájának következetes végrehajtása reá ró.

Mai ankétunk megrendezését *kezdetnek szántuk*, e fontos kérdésbe való elmélyedés első lépésének. Legelőször a pedagógia és pedagógia történeti előadások tartalmi elemzésére gondoltunk, részben, mert világnézeti és szakmai szempontból e tárgyak egyetemi és főiskolai előadása rendkívül fontos, másrészt mivel a felszabadulás óta úgyszólván mostanáig a közoktatás legelhanyagoltabb területének látjuk, különösen egyetemi viszonylatban. A jelen iskolai évig csak névleg volt pedagógiai tanszék egyetemünkön. Sem az előadók száma sem a katedra munkájának megszervezése nem felelt meg a követelményeknek. Csak ebben a tanévben kezdődött meg az egyetemi pedagógiai tanszéknek olyan megszervezése, amely sokoldalú feladataik megoldására képessé teszi őket. Ha csak egy rövid pillantást vetünk például a Budapesti Tudományegyetem pedagógiai tanszéke sorsára — de a többiek sem voltak lényegesen kedvezőbb helyzetben — azt látjuk, hogy Korniss, majd Prohászka eltávolítása után egy vagy legfeljebb két előadó birkózott a megoldhatatlan feladattal: hogy a peda-

gógiaszakos és különböző más szakos összes tanárjelölt hallgatók pedagógiai képzéséről gondoskodják. 1949-ben megszűnt a tanárképző intézet, 1948—49-ben a gyakorló gimnázium. A megmaradt egy-két kollégium tartalmában semmiféle terszerűség és összehangoltság nem mutatkozott. A tanszékek egymással nem voltak kapcsolatban, előadásait nem egyeztették központilag. Teljes anarchia uralkodott a pedagógiai gyakorlat biztosításában is. Meglehetősen mostohán bánt el a pedagógiai képzéssel az 1950-es egyetemi reform is, mely a szervezett, ellenőrzött és szakszerűen irányított gyakorló idő helyett az államisvizsga előtti gyakorlóév bevezetésével próbálta megoldani a tanárszakos hallgatók gyakorlati képzését.

A pedagógiai tárgyak előadásainak tartalmi kérdését néhány szovjet főiskolai pedagógiai tankönyv lefordításával igyekeztünk helyesen megoldani. A szellemtörténeti alapon álló régi pedagógiatörténet és burzsoá pedagógia tudomány elleni harcban ezeknek a tankönyveknek jelentőségét szinte fel sem lehet mérni. Lényegében e könyveknek megjelenése jelentett gyökeres fordulatot a régi polgári pedagógiai tudomány felszámolása, a szovjet pedagógiai eredmények megismerése, tanulmányozása és felhasználása terén. Kairov, Jeszipov, Goncsárov, Medinszkij művei naponta forgatott könyveivé váltak a pedagógia előadóinak, a hallgatóknak, működő pedagógusoknak, a közoktatásügy minden dolgozójának egyaránt. A szovjet pedagógiai könyvek, közoktatási delegációnk és a Szovjetunió pedagógiai főiskoláin tanuló elvtársaink tapasztalatai nyomán a szovjet pedagógusképzés megismerése fordulatot hozott nevelőképzésünkbe. E fordulatnak még csak legkezdetén vagyunk, de a fejlődés e téren kétségtelen.

A szovjet nevelőképzés szervezeti felépítésének és a pedagógiai képzés elméleti és gyakorlati anyagának megismerése mellett jelen kezdeményezésünknek közvetlen indítékot adott a szovjet nevelőképző intézmények, közoktatásügyi és tudományos szervek hosszúéves gyakorlata a pedagógiai előadások anyagának, tanterveinek, tankönyveinek és jegyzeteinek széleskörű megvitatása terén a marxi-lenini tudományosság és a SzKP közoktatási és ideológiai határozatainak fényénél. A Szovjetunió Pedagógiai Akadémiája, a Felsőoktatási Minisztérium illetékes szervei és a nevelőképző főiskolák és egyetemek pedagógiai tanszékei már a Nagy Honvédő Háború utáni években hozzáálltak a pedagógiai programok és tankönyvek széleskörű megvitatásához. A kartársak előtt ismeretesek Kairov, Goncsárov, Medinszkij professzorok tankönyveinek bírálatai, melyek az új periódus állította magasabb követelményeknek megfelelő egyetemi pedagógiai tankönyvek elkészültéig is beláthatatlan segítséget adnak a pedagógiai főiskolák előadóinak, a szovjet pedagógia tudomány művelőinek és a gyakorló pedagógusoknak. Példamutató számukra a szovjet pedagógiai főiskoláknak az a gyakorlata is, hogy e főiskolák pedagógiai tanszékei időnként közösen megvitatják a pedagógiai és pedagógiatörténeti előadások anyagát, valamint a gyakorlati pedagógiai képzés módszereit,

eredményeit, hiányosságait. E sokoldalú viták erősen hozzájárulnak az egyetemi és főiskolai pedagógiai előadások tudományos és eszmei-politikai színvonalának emeléséhez, de sok esetben egyes pedagógiai problémák tudományos tisztázásához is.

A szovjet pedagógusok állandó törekvése munkájuk megjavítására, a kritika és önkritika szellemének egyre magasabb fokú érvényesítésére, forró hazaszeretetükből fakadó szenvedélyes ügyszeretete, elvtársi segítségen alapuló kollektív munkája állott előttünk példaképpül ankétunk megrendezésében.

Ankétunk feladata, hogy építő, elvi kritikával hozzájáruljon a pedagógia és pedagógiatörténet tanítás marxista tudományos és eszmei-politikai színvonalának emeléséhez, fokozza az összes tudományos és kultúrpolitikai tényezők érdeklődését a pedagógusképzés fontossága iránt és erősítse meg azt a tudatot, hogy a marxista szellemű pedagógusképzés, szocializmust építő hazánk jövődöntő tanítóinak és tanárainak jó szakmai, pedagógiai és ideológiai felfegyverzése nemcsak a pedagógiai tanszékek előadóinak és a KM felsőoktatási irányító szerveinek szűk szakmai kérdése, hanem országos ügy, pártunk kultúrpolitikájának, egész kultúrforradalmunknak egyik legfontosabb kérdése.

Ankétunk első felében a KM Tudományegyetemi Főosztálya által készített és megvitatásra javasolt pedagógia programot és a Kairov pedagógiai tankönyv kiegészítéseként készült jegyzeteket fogjuk megbeszélni, melyek a nem pedagógia szakos tanárjelöltek pedagógia anyagának egy részét tartalmazzák. A tudományegyetemi főosztály abból a megfontolásból indult ki, hogy az egyetemi és főiskolai pedagógiai előadásokban

1. pótolni kell a Kairov tankönyv bizonyos hiányosságait, melyeket a megjelenése után lefolytatott széleskörű vita feltárt ;

2. figyelembe kell venni a könyv megjelenése óta a szovjet pedagógia területén létrejött újabb eredményeket és az egész szovjet tudomány fejlődésének nagyjelentőségű megnyilatkozásait, mint Sztálin elvtárs nyelvtudományi munkáit, a Pavlov tanításairól tartott akadémiai ülészek határozatait, a didaktikai vitát stb-t ;

3. végül, hogy a pedagógiai előadások a mi iskoláink jó gyakorlati tapasztalatait, kétségtelenül meglevő szép eredményeit is tükrözzék.

Ezeknek a szempontoknak hangsúlyozásával bírta meg a Tudományegyetemi Főosztály pedagógiai főiskoláink és egyetemeink előadóit, a nem pedagógia szakos hallgatók számára tartandó pedagógiai és pedagógiatörténeti előadások programjának elkészítésével, valamint a Kairov-tankönyv egyes fejezeteinek kiegészítéséül szolgáló jegyzetek megírásával. Mai ankétunk célja, hogy a megvitatásra kerülő programok és jegyzetek beható elemzése, a pedagógia-tudomány képviselői és az egyetemek és főiskolák pedagógia-tanszékek előadói karának szakszerű kritikai észrevételei alapján megjavítsuk, kiegészítsük, esetleg átdolgozásra javasoljuk a pedagógia és pedagógiatörténeti előadások anyagát. Ankétunk sikere elsősorban attól függ, mennyire aktívan, segítők,

építő kritikával vesznek részt az elvtársak ebben a munkában. Bízunk benne, hogy az ügy fontossága és a kartársak tárgyuk iránti szeretete és felelősség-érzete termékenyvé teszi vitánkat.

Rátérek röviden az ankét első részének anyagára.

I. A pedagógia-programm

A pedagógia programmról szólva, mindenekelőtt rá kell mutatnunk jelentőségére, úttörő voltára. A pedagógia-tanítás helyzetét vizsgálva azt kell mondanunk, hogy az eddigi hibáknak lényeges forrása volt a központi program hiánya, mely megjelölte volna a tárgy célját, jelentőségét, az anyag felosztását és az egyes anyagegységeken belül tárgyalandó fő kérdéseket, úgy, amint erre a szovjet főiskolák programjai példát mutatnak. Jelen programmunk első és legfontosabb érdeme, hogy ezt a hiányt kiküszöböli. Ki kell továbbá emelnünk a program értékeinek, pozitív oldalainak méltatásánál, hogy alkotó módon használta fel a szovjet pedagógia-programm útmutatásait. A program alapos, elmélyedt munkára, jó szakmai felkészültségre mutat, valamint tükrözi szerzőjének azt a törekvését, hogy az anyagot a tudomány és taníthatóság logikájának megfelelően rendezze el, arányosan kihasználva az idő szabta kereteket, hogy figyelembe vegye elsősorban pártunk közoktatásügyi politikája előírta feladatokat, iskolánk gyakorlatában mutatkozó fejlődést és a szovjet pedagógia legújabb eredményeit. Kellő figyelmet fordít a program az egyes anyagegységek kifejtésében az ellenséges pedagógiai nézetek, a mult reakciós iskola-politikájának bírálatára és egyik legnagyobb érdeme, hogy hangsúlyozza a pedagógia hatalmas ideológiai-politikai nevelőjellegét. Ezt azért kell kiemel-
nünk, mivel egyetemi és főiskolai előadóink nem minden esetben fordítanak kellő gondot a hallgatók eszmei-politikai nevelésére.

Alapjában véve jó a program felépítése, nem bőbeszédű, de minden lényeges kérdésre kiterjed az anyagrészek feltüntetésénél. A program lényegében megfelel feladatának és nagy segítséget nyújt a pedagógia előadóinak munkájához.

A program kétségtelen értékei mellett azonban rá kell mutatnunk néhány hiányosságra.

1. A program bevezetése túlságosan röviden és csak nagy általánosságban jelöli meg az egyetemi pedagógia-előadások célját, jelentőségét. A cél megjelölése után helyesen tér rá az előadások során megvalósítandó feladatokra. E feladatok feltüntetésében azonban a következő sorrendi, de elvi jelentőségű módosítást javaslom :

a) pártunk közoktatásügyi politikájának és a párt vezetői tanításainak megismertetése az ifjúság kommunista neveléséről ;

b) a magyar iskolák, a legjobb magyar pedagógusok értékes tapasztalatainak feldolgozása ;

- c) a szovjet pedagógia eredményeinek és a szovjet nevelők élenjáró tapasztalatainak megismertetése, ezeknek a mi viszonyainkra való alkotó alkalmazása ;
 d) az ellenséges pedagógiai nézetek leleplezése, kíméletlen harc azok maradványaival mind az elmélet, mind a nevelési gyakorlat terén.

E feladatok megvalósítása során biztosítani kell az egyetemi és főiskolai pedagógiai előadások *pártosságát*, amit a szövegben is kiemelendőnek tartok. Továbbá a pedagógiai előadások követelményei között meg kell jelölni *a nevelői hivatás megszertetését*, ez igen lényeges, mert a tapasztalat azt mutatja, hogy a végzett tanítók és tanárok egy része könnyen mond le a tanítás fáradságos munkájáról és helyezkedik el más munkakörben.

2. Az előadások időbeli beosztását illetően azt kell mondanunk, hogy egyes anyagegységekre előírt idő igen szűkre van szabva. Így a nevelés fogalma, történeti- és osztályjellege *anyagegységben* két óra alatt meg kell tárgyalni : a nevelésnek, mint társadalmi jelenségnek sajátosságait, a nevelés osztályjellegét a rabszolga és feudális társadalomban, a burzsoá nevelési rendszert, bírálatát kell adni a Horthy-korszak iskolapolitikájának, ismertetni kell a Szovjetunió nevelésének jellegét, népi demokratikus nevelésügyünket, pártunk és kormányunk harcát az uralkodó osztályok művelődési monopóliumának felszámolásáért, kultúrforradalmunk eredményeit és iskolapolitikánk feladatait. Ilyen nagy anyag két óra alatt nem végezhető el és az a veszély fenyeget, hogy az előadás csak címszavakból fog állni és nem lesz mód a téma elmélyedő kifejtésére. A pedagógia általános alapjait feldolgozó első négy anyagegységet a következő átrendezésben javaslom felosztani :

1. A marxista pedagógiatudomány tárgya, világnézeti alapjai, forrásai, rendszere és módszerei, magasabbrendűsége minden Marx előtti és jelenkori burzsoá pedagógia-tudománnyal szemben : 2 óra.

2. A nevelés fogalma, történeti és osztályjellege : 2 óra.

3. A szovjet nevelés jellege, felsőbbrendűsége a burzsoá neveléssel szemben, népi demokráciánk nevelésének jellege, Pártunk harca népünk kulturális fel-emeléséért : 3 óra.

4. A kommunista nevelés vezetőszerpe az ifjúság fejlődésében : 2 óra.

5. A kommunista nevelés célja, feladatai és alapelvei : 2 óra.

Ezt a javaslatot azzal indokolom, hogy minden egyetemi előadásban a tárgy megjelöléséből kell kiindulni. Zsdánov elvtárs Alexandrov filozófiai tankönyvének bírálatában felsorolva az egyetemi tankönyvvel szemben támasztott követelményeket, első helyen hangsúlyozza, hogy a tankönyvben pontosan meg kell határozni a filozófia történetnek, *mint tudománynak a tárgyát*.

Ez minden főiskolai tankönyvre érvényes, tehát az egyetemi előadásoknak is fő követelménye. Szükséges mindjárt az első órán határozottan megmondanunk hogy nem a pedagógiával általában, hanem az egyetemi tudományos pedagógiával, a marxista pedagógia tudománnyal fogunk foglalkozni.

A szovjet nevelés- és iskolarendszer ismertetését, valamint a mi országunk

nevelésügyének, kultúrforradalmunk jelenlegi állásának, a Párt vezetői művelődéspolitikai nézeteinek megismertetését nem tartom helyesnek beolvasztani a »Nevelés története és osztályjellege« általános témába, helyesebb, ha a programban is kifejezésre juttatjuk ezeknek a témáknak a súlyát, hiszen éppen a párt, a munkásosztály harcának megismerése a közoktatás demokratizálásáért, majd a szocialista nevelésért, mint a proletárdiktatúra megszilárdításának egyik eszközeért, kell hogy felkeltse a fiatal pedagógus jelöltekben a készséget aktívan résztvenni ebben a harcban. Azért is külön kell tárgyalni ezt az anyag-egységet, hogy azt a világtörténelmi jelentőségű változást, mely a nevelésben és a pedagógia tudományban a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmével bekövetkezett, a programban is érzékeltessük.

E bevezető részben a pedagógia általános alapjainak a programban megjelölnél részletesebb, elmélyedő tárgyalását azért tartom lényegesnek, mert itt kell megvilágítani a hallgatók előtt a pedagógia mibenlétét, fontosságát, ideológiai alapjait, módszereit, pártunk politikájával, egész népünk építő munkájával való összefüggését, aminek hiánya az eddigi tapasztalat szerint meg is mutatkozott abban, hogy a különböző nem pedagógia szakos hallgatók fölösleges tehernek tartották a pedagógia tanulmányozását.

»A kommunista nevelés célja és feladatai« témát javaslom kiegészíteni a *kommunista nevelés alapelveinek* ismertetésével.

A kommunista nevelés alapelvei:

1. A párt vezető, irányító szerepe a kommunista nevelésben, a nevelés eszmei-politikai irányultsága.
2. A kommunista nevelés kapcsolata a szocialista állam társadalmi és politikai életével.
3. Elmélet és gyakorlat kapcsolata a kommunista nevelésben.
4. Közösségben, a közösség által, a közösség számára való nevelés elve.
5. A gyermek életkorbeli sajátságaihoz való alkalmazkodás elve.
6. A tanulókkal való egyéni bánásmód elve. (Tisztelet a gyermek egyénisége iránt, igényesség vele szemben.)
7. Tervszerűség, céltudatosság, szervezettség és rendszeresség a kommunista nevelésben.
8. A tanító és a pedagógus közösség vezetőszerepe.

E javasolt alapelvek helyességét és teljességét alaposan meg kell természetesen vitatni. A kommunista nevelés (tágabb értelemben használva e fogalmat, beleértve a tanítást is) alapelveinek tisztázása megkönnyítené ezután a didaktikai alapelvek és az erkölcsi nevelés alapelveinek a tisztázását is (4. old.). Abban az esetben is, ha a vita során ez a javaslat nem látszik megvalósíthatónak, a kommunista nevelés területe és főfeladatai (4—5. oldal) felsorolása végén, ahol ezek egységét és kölcsönös összefüggését hangsúlyozza a szerző, feltétlenül kiemelendők tartom a kommunista nevelés eszmei-politikai irányultságát, amely ennek az egységnek lényeges jegye. Itt meg kell

világítani, hogy az egész kommunista nevelési folyamatnak központi feladata a dialektikus materialista világnézet alapjainak kialakítása, majd annak kommunista meggyőződéssé és magatartássá érlelése, vagyis azt a gondolatot, melyet a program egyébként az értelmi nevelés feladatainál helyesen kiemelt. Ha a dialektikus materialista világnézet alapjainak kialakítását csak az értelmi nevelésnél hangsúlyozzuk, a szerző szándéka ellenére úgy tűnik fel, hogy a nevelés többi területének ez nem központi feladata. Ellenben, ha itt megértetjük a kommunista világnézet és magatartás kialakítását, mint az egész kommunista nevelés központi feladatát, akkor a 12. pontban foglalt témát így jelölhetjük meg: »dialektikus materialista világnézetre, kommunista meggyőződésre és magatartásra nevelés a tanítás folyamatában«.

A neveléstani résznél »az erkölcsi nevelés alapjai és alapelvei« témát kiegészítendőnek tartom a marxizmus klasszikusainak tanításával a kommunista erkölcsről, meg kell mutatni, hogy az erkölcs történelmi kategória, osztálytársadalmakban osztályjellege van s hogy a kommunista erkölcs a proletár erkölcsből fejlődött. Meg kell továbbá jelölni a kommunista erkölcs lényeges jegyeit a maguk egységében és összefüggésében, mert enélkül a kommunista erkölcs egyes vonásainak kialakítása különálló feladatnak tűnik. Ezt egyébként iskoláink jelenlegi gyakorlata is bizonyítja, midőn a kommunista erkölcs egy-egy lényeges vonásának előtérbe állítását kampányfeladatnak fogják fel és azt a kommunista erkölcsi nevelés egészéből kiszakítva próbálják megoldani.

Ugyanebben az anyagegységben a szovjet ember erkölcsi arculata mellett a szocializmust építő magyar dolgozó új erkölcsi vonásait is meg kell mutatnunk. A kommunista erkölcs mibenlétének megvilágítása hozzájárul a 16. téma fogalmi tisztázásához. (Igaz hazafiságra való nevelés.)

Lenin és Sztálin szovjet hazafiságról szólnak, ezt ne változtassuk szocialista hazafiságra, ellenben az »igaz magyar hazafiság« helyett alkalmazhatnók esetleg mi a *szocialista hazafiság* fogalmát, ha meg akarjuk jelölni a mi hazafiságunk minőségileg új voltát nemzeti multunk nagyjainak igaz magyar hazafiságával szemben. Hiányossága ennek a témának, de egész iskolai gyakorlatunknak is, hogy honvédő hagyományaink és különösen néphadseregünk megbecsülésére, szeretetére nem hívja fel a figyelmet. A kommunista erkölcs és magatartás nevelésének tematikájánál, annak részletezésénél Makarenkó elveire, tanításaira, eljárásaira jobban kellene támaszkodni a programnak és következőképpen pedagógiai előadásainknak is. Egyedül »a tanulóközösség szerepe az iskolai nevelőmunkában« témánál találunk konkrét hivatkozást és ebből nem tűnik ki Makarenkó jelentősége az egész kommunista nevelés számára. Nem tűnik ki a legalapvetőbb gondolata, hogy »A közösségben a közösség által, a közösség számára« nevelünk, vagyis, hogy Makarenkó nem csak mint módszert fogja fel a gyermekközösség kialakítását, hanem mint nevelési alapfelteletét és eredményét is. *Makarenkó tanításait a kommunista erkölcsi nevelés minden fontos kérdésénél (hazafiság, öntudatos fegyelem, a munkához való*

szocialista viszony stb.), valamint az akarat- és jellemnevelésnél és az esztétikai nevelés kérdéseinek tárgyalásánál is fel kell használnunk és meg kell mutatnunk Makarenkó tanításainak az iskolai nevelésben való érvényességét. Ha a programban ezt nem jelöljük meg határozottan és konkrétan minden egyes kérdésnél, akkor az előadó belátására bízunk, hogy alkalmazza-e azokat. Mostohán bánik a program két nagyon fontos témával, az egyik az ifjúsági szervezetek munkája az iskolában, pedig ez a kérdés a Szovjetunióban is, de különösen nálunk a Központi Vezetőség határozata értelmében fontos helyet foglal el a párt nevelőmunkájában. Ez a programban nem tükröződik, a Központi Vezetőség e fontos ülését meg sem említi, de az egész anyagrészből kimaradt pártunk és személyesen Rákosi elvtárs nagy gondoskodása mind az Úttörő, mind a DISZ fejlődéséről. E témára fordított kevés idő pedig nem áll arányban a téma jelentőségével. Ugyanigy »A szocialista nevelő« anyagegysége is egy órára szorult össze, pedig a program maga is hangsúlyozza a pedagógus vezető szerepét a kommunista nevelésben és itt kellene megismerni a hallgatóknak nemcsak a szocialista nevelő sokoldalú munkáját, nagy felelősségét, hanem a pedagógus kollektíva jelentőségét is, annak munkamódszereit, az osztályfőnöki és igazgatói teendőket.

A pedagógia általános alapjaiban megjelölt és az itt felsorolt témák elmélyítését elvi jelentőségűnek tartom s ha bizonyos óraszám átrendezéssel sem lehet több órát rájuk fordítani, a szemináriumokat úgy kell elosztani, hogy ezeknek a szűkre méretezett témáknak legalább szeminárium formájában több idő jusson.

A szovjet program mintájára egyébként is szükségesnek tartanám a szemináriumok programszerű elosztását, hogy melyik témához és milyen óraszámban kapcsolódna. A programnak ez a része túl általános és nem egészen világos, hogy mit ért »esetleg fennmaradó órák« alatt. A hivatalosan megállapított 15 plusz 16 tanulmányi hét figyelembevételével 62 előadási óra és 31 szemináriumi óra áll rendelkezésre. A szovjet program évi 70 előadási órájával szemben tehát mi nehezen számíthatunk fennmaradó órákra.

Helyes a kötelező olvasmányok kijelölésének elve, hogy kevesebb számú olvasmányt jelöl meg, de azok elmélyedő tanulmányozását írja elő, de hiányzik a SZKP és pártunk köznevelési határozatainak és útmutatásainak tanulmányozása a kötelező irodalomból. Helyes volna ajánlott irodalmat is megjelölni.

Programmunk helyességét végső soron a gyakorlat fogja megmutatni, az előadások folyamán merülnek fel még olyan problémák, melyeket az elkészítésnél nem lehetett előre látni. De már jelenlegi formájának tökéletesebbé tételéhez is szükséges a pedagógia előadójának tapasztalaton alapuló építő bírálata.

Rátérve a Kairov pedagógiai tankönyvhöz készült kiegészítő jegyzetekre ugyanúgy, mint a programnál hangsúlyoznunk kell a kezdeményezést

jelentőségét. Mindnyájunkat örömmel kell, hogy eltöltsön az a tudat, hogy Közoktatási Kormányunk a felsőoktatás rendkívül sokoldalú és bonyolult kérdései között előtérbe helyezte a pedagógia oktatás jelentős megjavítását, továbbá az a tény, hogyha még nem elegendő számban is, de vannak olyan a pedagógia előadói, akik alapos felkészültséggel és ügyesetettel komoly erőfeszítéseket tesznek a marxista pedagógia tudomány egyetemi és főiskolai előadásainak kidolgozására, a szovjet pedagógia eredményeinek a mi viszonyaink közötti felhasználására.

A jegyzet bírálásánál, a hibák felvetésénél nem szabad megfeledkeznünk arról, honnan indultunk és milyen nagyjelentőségű lépést jelent a multhoz képest ez az első kísérlet marxista tudományos igényű, a mi fejlődési viszonyainkat tükröző pedagógiajegyzetek készítésére. A jegyzetek többsége arról tanúskodik, hogy készítőik komoly elmélyedő munkával törekedtek rendkívül nehéz feladatuk megoldására. Tanulmányozták közoktatásügyünk fejlődését, a marxizmus klasszikusainak és pártunk vezetőinek tanításait a kulturális forradalom és a nevelés kérdéseiről, figyelemmel kísérték a Kairov megjelenése óta rendelkezésre álló szovjet munkákat és mérítették eddigi előadói tapasztalataikból. Minden jegyzetben látszik a törekvés az ellenséges, antimarxista pedagógiai nézetek és elméletek leleplezésére, az egyes kérdésekben a helyes marxista álláspont feltárására.

A jegyzetek részletesebb megvitatása előtt feltétlenül meg kell említenünk, hogy az a bírálati szempont, hogy mennyiben felelnek meg a jegyzetek a programnak, itt nem érvényesülhet, mivel a jegyzetek és a program egy időben készültek s így a jegyzetírók nem vehették figyelembe a program előírásait.

A jegyzetek készítői előtt az a hatalmas feladat állott,

1. hogy a Kairov pedagógiai tankönyvnek az OSZSZK Pedagógiai Akadémiája által 1949 tavaszán rendezett széleskörű bírálata folyamán felmerült hiányosságait igyekezzenek jegyzet formájában pótolni.

2. Egyes anyagrészeknél dolgozzák fel a szovjet pedagógia újabb eredményeit, amelyek a könyv megjelenése óta jöttek létre.

3. Használják fel egyes pedagógiai elméleti tételek kidolgozásában a magyar iskolák, a kiváló magyar nevelők tanító-nevelő munkájának tapasztalatait.

Hogyan sikerült eleget tenniök e követelményeknek — ennek feltárása ankétunk feladata.

Az elemzésnél számba kell vennünk, mik a Kairov-könyv legfőbb elvi jelentőségű hiányosságai:

a) elsősorban a pártosság terén: a kommunista nevelés több kérdésének megvilágításában hiányzik a párt vezető, irányító szerepének kidomborítása és nem jut érvényre a szovjet tudomány harcoss jellege az ellenséges nézetek, elméletek bírálatában, különösen a didaktika legfontosabb kérdéseinek bírálatában. Nem támaszkodik a Központi Bizottság köznevelési és ideológiai

határozataira, nem mutatja ki kellően a szovjet pedagógia felsőbbrendűségét a burzsoá pedagógiával szemben,

b) nem értékesíti a szovjet iskolák, a szovjet nevelők értékes, gazdag tapasztalatait,

c) nem sikerült a tankönyvben megnyugtató módon, a szovjet pedagógiai tudomány mai állásának megfelelően tisztázni fontos alapfogalmakat, pl. a kommunista nevelés, képzés, tanítás; a pedagógia tárgya és módszerei, valamint a didaktika és a nevelés módszertanának fontos kérdéseit.

Sikerült-e kiegészítő jegyzetekben ezeket a hiányokat pótolni? Nézzük meg pl. »A szocialista közművelődési rendszer kialakulása és alapelvei Magyarországon« és »Népi demokráciánk vezetőinek művelődéspolitikai nézetei« c. jegyzeteket a pártosság szempontjából. A jegyzet nem támaszkodik Rákosi elvtárs »Népi demokráciánk útja« című nagyjelentőségű munkájára és nem mutatja meg pártunk harcát a közoktatás demokratizálásáért, majd a szocialista nevelésért az egyes fejlődési szakaszokban. Nem elemzi a proletárdiktatúra megvalósítását kulturális téren akadályozó erők ténykedéseinek ideológiai és osztálygyökereit. A közművelődési rendszer alapelveit és felépítését pártunk politikájától függetlenül ismerteti és pártunk vezetőinek művelődéspolitikai nézeteit az elért eredményektől, a közoktatásügy fejlődésétől elszakítva tárgyalja és nem elemzi azokat, sem az idézett fontos Párt- és kormánydokumentumokat, — így Pártunk vezetőszeropét a kulturális forradalomban a közművelődés területén elért eredményekben csak deklarálja, de nem magyarázza meg. Elvi jelentőségű hiányosság továbbá, hogy nem mutat rá a Szovjetunió segítségére, példájára, kulturális és köznevelési téren elért eredményeinkben.

A jegyzet hiányosságainak feltárása mellett azonban figyelembe kell venni, hogy elsőként dolgozza fel ezt a nagyjelentőségű kérdést, sok értékes anyagot tartalmaz és megfelelő átdolgozás után jól használható jegyzet válik belőle.

A Párt vezetőszeropének megmutatása, valamint a multbeli és jelenkori ellenséges nézetek bírálata gyenge oldala más jegyzeteinknek is. »A tanítás fogalma és folyamata« jegyzetben csak általános kijelentéseket találunk az »idealisztikus alapon álló didaktikákról«, az imperialista országok iskoláiban folyó nevelésről; »mindazok a tanítási elméletek, amelyek az idealizmus alapján állanak nem tudják megoldani a tanítás kérdését«, továbbá »mivel a gyermek igazi fejlődését egyedül a dialektikus materialista világnézet adhatja meg igazán nevelésről csak a szocialista pedagógiában beszélhetünk«. Az ilyen bírálat a hallgatóknak semmit sem mond, semmit sem magyaráz meg, legkevesbbé a marxista didaktika magasabbrendűségét, mikor azt teljesen helytelenül azzal indokolja, hogy egyedül biztosítja a gyermek értelmi fejlődését. A pártosság, az ellenséges ideológiák elleni harc következetes érvényesítését a jegyzetnek nem sikerült megoldania, mert a szerző maga is ideológiai tisztázatlanságokkal küzd és a didaktika meghatározásánál, feladatának megjelölésénél a tanítás

fogalmának és folyamatának meghatározásában, a tanítás folyamatában végbenő világnézeti nevelés megmagyarázásában, a marxista ismeretelmélet legalapvetőbb kérdéseinek értelmezésében olyan tévedésekkel találkozunk, amelyek felvetik a jegyzet teljes átdolgozásának szükségességét.

»Az oktatás és képzés tartalma« című jegyzetben komoly törekvést látunk a tanterv története c. fejezetben az oktatás tartalmának marxista elemzésére, de még ebben a jegyzetben is bőségesen fordul elő idealista, objektivistá maradvány. Teljesen sematikus a Horthy-korszak bírálata a tanítás tartalmát illetően, pedig éppen ezt kellett volna kíméletlenül leleplezni. Kezdetben helyes szempontját, hogy a kor társadalmi viszonyaival, az osztályharc állásával világítsa meg az oktatás tartalmát, a szerző később a humaniorák és reáliák harcának álproblémájává változtatja. Egyébként pedig e hosszú neveléstörténeti résznek jogosultságát ebben az anyagrészben vitathatónak tartom.

Áttérve most már a második kérdésre, a szovjet iskolák, szovjet nevelők tapasztalatainak hiányára a Kairov-könyvben, mindjárt megvizsgálhatjuk, hogy a mi jegyzeteink mennyire támaszkodnak iskoláink tapasztalataira? Ebben a vonatkozásban meg kell állapítani, hogy a magyar iskolák, a magyar nevelők értékes tapasztalatainak feldolgozása a jegyzetekben egyáltalán nem kapott helyet. Ezt csak részben menti az a körülmény, hogy az iskolai tapasztalatok gyűjtése, általánosítása és feldolgozása terén igen el vagyunk maradva. Útmutató ebből a szempontból Nagy Sándor elvtárs kezdeményezése, aki a Ped. Szemle II. 1—2 számában közölt cikkében saját és tanítványai által gondos munkával gyűjtött tanítási tapasztalatokat dolgoz fel. Sajnálatos, hogy még Nagy Sándor elvtárs sem használta fel ezeket jegyzetében, amely pedig a legjobban sikerültek közé tartozik.

Végül, ami a legújabb szovjet eredmények feldolgozását illeti, erre csak kísérletek történtek a rendelkezésünkre álló jegyzetekben. »A nevelésnek, mint társadalmi jelenségnek történeti és osztályjellege« című jegyzet vázlatosan ismerteti a Szovjetszkaja Pedagógika hasábjain a nevelésnek, mint felépítménynek néhány sajátosságáról folytatott vita egyes kérdéseit. Meggondolandó azonban, hogy a szovjet gyakorlattól eltérően kapcsoljunk-e be vitaanyagot a pedagógiai előadásokba, vagy csak a leszűrt eredmények ismertetésére szorítkozzunk.

A vita ismertetésére a programmszabta keret nem is elegendő. A kiegészítő jegyzet részben helyesebb volna a sztálini nagyjelentőségű munkából a pedagógia tudomány és a kommunista nevelés számára levonandó tanulságokat, következtetéseket feldolgozni, felhasználva a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Nyelv- és Irodalomtudományi Osztálya és az OSZSZK Pedagógiai Akadémiája együttes ülésének határozatait és az ott elhangzott előadásokat.

Találunk néhány formális hivatkozást némelyik jegyzetben Pavlov tanításainak felhasználásáról, azonban nálunk a pedagógiatudomány még nem ért el arra a fokra, hogy ezt a nehéz feladatot meg tudta volna oldani. Ehhez

szükség van arra, hogy a szovjet egyetemi és főiskolai tanárokhoz hasonlóan — akik a pavlovi ülésszak után hosszú ideig előadássorozatok, tanfolyamok segítségével sajátították el a pavlovi tanításokat — a mi pedagógia előadóinknak is lehetőséget adjanak az illetékes szervek a pavlovi tanok rendszeres, beható tanulmányozására.

Bevezetésképpen ennyiben kíséreltem meg átfogó értékelését adni a megvitásra kerülő anyagnak, nem térhettem ki azok mindenoldalú elemzésére, kérem, hogy mindazok, akik a programot és jegyzeteket áttanulmányozták, tegyék meg észrevételeiket és építő bírálatukkal segítsék elő a kérdések tisztázását, szemelőtt tartva Sztálin elvtárs útmutatását, melyet a történelem-tankönyvek bírálatánál mondott, hogy a tankönyvben meg kell mérni minden szót, minden fogalmat és meghatározást, mert csak a marxista tudomány szempontjainak megfelelő anyagot szabad tanítványainknak előadni.